

ПОШУКИ Й ЕКСПЕРИМЕНТИ

УДК 376-056.34-053.2:305](06)

Ілона Каракай,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 016.01 Спеціальна освіта (Логопедія)

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ilonka2209@gmail.com

ORCID ID: 0009-0005-9260-5473

Researcher ID: NLN-5339-2025

Ілона Karakai,

student of the first (bachelor's) level of higher education

specialty 016.01 Special Education (Speech Therapy)

Анастасія Криворотько,

доктор філософії, старший викладач

кафедри педагогіки, дошкільної та спеціальної освіти

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

kryvorotko.an@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0218-2752

Researcher ID: F-9949-2019

Anastasiia Kryvorotko,

Doctor of Philosophy, Senior Lecturer of the

Department of Pedagogy, Preschool and Special Education

Oles Honchar Dnipro National University

Анастасія Григорчук,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 016.01 Спеціальна освіта (Логопедія)

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

grigorchuknyu@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-2062-6389

Researcher ID: NJS-5399-2025

Anastasiia Hryhorchuk,

student of the first (bachelor's) level of higher education

specialty 016.01 Special Education (Speech Therapy)

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

проспект Науки, 72, Дніпро

49045, Україна

Oles Honchar Dnipro National University

prospekt Nauky, 72, Dnipro

49045, Ukraine

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

EMPIRICAL STUDY OF THE EMERGENCE OF GENDER STEREOTYPES IN PRESCHOOL CHILDREN WITH INTELLECTUAL DEVELOPMENTAL DISABILITIES

Анотація. Мета статті полягає у визначенні рівня сформованості гендерних стереотипів у дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку задля виявлення істинної ситуації різноманітної гендерної обізнаності дітей.

Під час проведення емпіричного дослідження використовувалися такі методи, як діагностична бесіда, опитування, вивчення продуктів діяльності дітей, а також спостереження та методи обробки даних, а саме: побудова гістограм, аналіз та синтез отриманих даних, їх систематизація.

У ході дослідження було проведено три методики задля виявлення гендерних стереотипів, рівня їх засвоєння та впливу на мислення та світогляд дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Аналіз результатів методики визначення гендерних установок дітей (В. Кагана) показав, що у досліджуваній групі дошкільників з інтелектуальними порушеннями сформовано гендерну ідентичність, а також наявне прийняття власної статі та небажання змінювати її. Серед представлених в опитуваннях гендерних ролей найбільш привабливими для дітей

виявилися ролі батька (для хлопців) та матері (для дівчат), що може свідчити про бажання наслідувати гендерну поведінку авторитетних дорослих представників своєї статі.

У ході проведення методики на гендерні стереотипи (А. Криворотько) було виявлено, що у більшості дошкільників даної групи дітей сформовано гендерні стереотипи щодо вибору іграшок, розподілу обов'язків та рівності в правах чоловіків та жінок у відповідності до біологічної статі.

До того ж, аналіз результатів авторської методики «Гендерні стереотипи у світі професій» І. Каракай дав змогу виявити наявність професійних гендерних стереотипів у даної групи дітей, проявом яких є співвідношення професійної діяльності з певною статтю.

Своєю чергою проведене спостереження за діяльністю дошкільників з інтелектуальними порушеннями підтвердило наявність у них зазначених стереотипів. На противагу цьому дане дослідження показало, що незважаючи на наявність сформованих гендерних стереотипів у більшості дітей даної групи, їх міжособистісна взаємодія не страждає. Діти виявляють повагу та турботу одне до одного.

Отже, встановлено, що в опитуваних нами дошкільників наявні сформовані гендерні стереотипи, які стосуються вибору іграшок та одягу відповідно до статі дитини, розподілу обов'язків в родині між чоловіком та жінкою, рівності прав між протилежними статями та наявності професійних гендерних стереотипів.

Ключові слова: гендерні стереотипи; гендерне виховання; гендерна толерантність; дошкільники з інтелектуальними порушеннями.

Abstract. The purpose of the article is to determine the level of formation of gender stereotypes in preschool children with intellectual disabilities in order to identify the true situation of children's diverse gender awareness.

The empirical study used such methods as a diagnostic interview, a survey, a study of children's activities, as well as observation and data processing methods, namely, building histograms, analyzing and synthesizing the data obtained, and systematizing them.

In the course of the study, three methods were used to identify gender stereotypes, the level of their assimilation and influence on the thinking and worldview of preschoolers with intellectual disabilities.

The analysis of the results of the methodology for determining children's gender attitudes (V. Kagan) showed that the group of preschoolers with intellectual disabilities under study has formed a gender identity, as well as acceptance of their own gender and unwillingness to change it. Among the gender roles presented in the surveys, the most attractive for children were the roles of father (for boys) and mother (for girls), which may indicate a desire to imitate the gender behavior of authoritative adult representatives of their gender.

The gender stereotypes test (A. Kryvorotko) revealed that most preschoolers in this group of children have gender stereotypes about the choice of toys, the distribution of responsibilities and equality in the rights of men and women according to their biological sex.

In addition, an analysis of the results of the author's methodology «Gender Stereotypes in the World of Professions» by I. Karakai revealed the presence of professional gender stereotypes in this group of children, which are manifested in the correlation of professional activities with a certain gender.

In turn, the observation of preschoolers with intellectual disabilities confirmed the presence of the above stereotypes. In contrast, this study has shown that despite the presence of gender stereotypes in most children of this group, their interpersonal interaction does not suffer. Children show respect and care for each other.

Thus, it has been established that the preschoolers we surveyed have formed gender stereotypes that relate to the choice of toys and clothes in accordance with the child's gender, the distribution of responsibilities in the family between men and women, equality of rights between opposite sexes, and the presence of professional gender stereotypes.

Key words: gender stereotypes; gender education; gender tolerance; preschoolers with intellectual disabilities.

Актуальність дослідження. Під час засвоєння знань з гендерного виховання людина проходить великий шлях задля того, аби досягти гендерної вихованості. Своєчасне залучення до опанування гендерних знань, відповідно до вікових особливостей, сприяє полегшенню процесу гендерної ідентифікації, забезпечуючи більш усвідомлене формування уявлень про власне місце в гендерній системі та вибір соціально прийнятних моделей поведінки, які відповідають особистісним потребам і ціннісним орієнтаціям.

Крім того, своєчасне гендерне виховання надає людині можливість уникнути негативних впливів гендерних стереотипів на власну свідомість, та їх наслідків, оскільки зі здобуттям гендерних знань людина стає більш відкритою до гендерної різноманітності інших людей, відповідно стає більш толерантною до оточуючих та їхнього гендерного вибору.

На нашу думку, своєї найбільшої значущості питання своєчасного опанування гендерними знаннями торкається процесу формування зазначених

компетентностей у контексті гендерного виховання дітей з порушеннями інтелекту, оскільки вони внаслідок порушених психічних процесів потребують особливої, детально розробленої з урахуванням індивідуальних можливостей, спрямованої педагогічної роботи з даного напрямку виховання.

Дошкільний вік є фундаментальним у процесі формування гендерної толерантності. Крім цього, даний віковий період є показовим у випадку наявності у дітей гендерних стереотипів, оскільки їх прояв та вплив на свідомість дитини та на її соціальні взаємини з іншими можна встановити не тільки спираючись на відповіді самої дитини, а ще і відслідкувати в процесі спостереження за її ігровою та міжособистісною діяльністю. Оскільки саме в дошкільному віці діти весь час перебувають під наглядом педагога, дане спостереження є більш реальним, ніж в умовах середнього закладу освіти.

У зв'язку з цим, на нашу думку, актуальним є організація та проведення емпіричного дослідження, мета якого полягає у виявленні рівня сформованості гендерних стереотипів у дошкільників з інтелектуальними порушеннями, результати якого допоможуть з'ясувати реальний стан гендерної обізнаності цих дітей, встановити, чи наявні у них гендерні стереотипи, відслідкувати їх вплив на особистісний розвиток та прояв у взаємодії з іншими.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі розглянуто феномен формування гендерних стереотипів у процесі засвоєння знань гендерної культури, з'ясовували та описували їх вплив на формування гендерної вихованості та соціальної гендерної адаптації у дітей дошкільного віку, зокрема у дітей із інтелектуальними порушеннями розвитку (Т. Говорун, О. Кікінежді & О. Міщенко, 2011; К. Карпенко, 2016; А. Криворотько, 2023; М. Шибінська, 2002; О. Янкович, 2020 та ін.).

У науково-методичних дослідженнях розглядається аспект формування гендерної толерантності у дошкільників (О. Бутенко & О. Зубко, 2023; О. Велика, К. Гарагуля & О. Гнізділова, 2020; Т. Грубі, 2018; Т. Мотуз, 2015; Е. Руденко, 2017).

Мета статті – визначити сформовані гендерні стереотипи у дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Методи дослідження. У ході нашого дослідження ми використали емпіричні методи дослідження, а також методи обробки даних, а саме: побудова гістограм та схем, аналіз та синтез отриманих даних, їх систематизація.

Також було проведено спостереження за дітьми дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах дошкільного освітнього процесу задля виявлення рівня засвоєння гендерних стереотипів у діяльності, гра як спосіб виявлення прояву гендерних особливостей дітей, діагностування за обраними психолого-педагогічними діагностичними методиками, а також вивчення процесу і продуктів діяльності дітей задля співвіднесення результатів усних відповідей з практичною діяльністю для подальшої систематизації та обробки результатів.

Методики дослідження:

1. Методика визначення гендерних установок дітей (В. Каган).
2. Методика на гендерні стереотипи (А. Криворотько).
3. Авторська методика «Гендерні стереотипи у світі професій» (І. Каракай).

Результати дослідження. Для проведення емпіричного дослідження було обрано та продіагностовано 10 дітей (5 хлопчиків та 5 дівчат) віком 4-5 років з порушенням інтелектуального розвитку легкого ступеня спеціального закладу освіти.

Рівень сформованості гендерної ідентичності дошкільників з порушеннями інтелекту було виявлено за допомогою методики В. Кагана, яка має назву «*Методика визначення гендерних установок у дітей В. Кагана*». Адаптувала дану методику відповідно до української мови дослідниця А. Лісневська (Лісневська, 2009).

Обробка та інтерпретація результатів відбувається завдяки реєстрації відповідей дітей та матеріалам вільного обговорення, які було зафіксовано у протоколі. Пропонуємо ознайомитися з отриманими результатами.

Ліворуч представлено відповіді хлопців, праворуч – дівчат. З етичних цілей у результатах дослідження імена дітей будуть приховані, вказано лише стать.

Відповідаючи на запитання «*Ти хлопчик чи дівчинка?*», усі діти правильно визначили свою стать (рис. 1). Це свідчить про те, що в дітей вже сформовано

гендерну ідентичність на рівні усвідомлення того, представниками якої статі вони є.

Рис. 1 – результати питання №1 за методикою В. Кагана

На запитання «Ким ти будеш, коли виростеш?»: а) дядею чи тьотею; б) чоловіком чи дружиною; в) татом чи мамою?» 100% хлопчиків відповіли, що будуть «татом», 20% з яких зазначили, що також будуть «дядею». 100% дівчаток вказали, що будуть «мамою», 20% з яких зазначили, що також будуть «дружиною» (рис. 2).

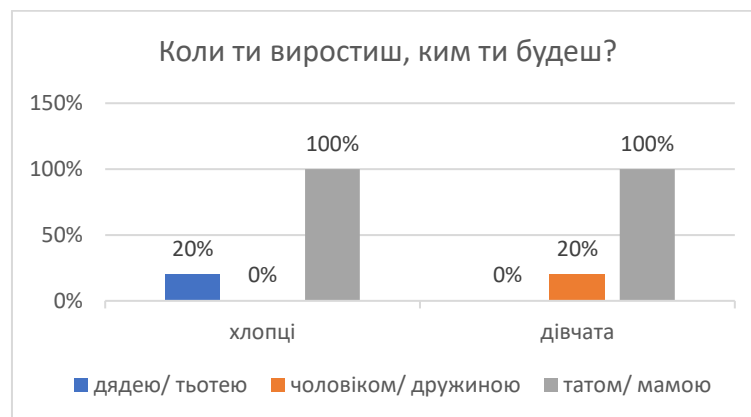

Рис. 2 – результати питання №2 за методикою В. Кагана

На запитання «Ким ти хочеш бути, коли виростеш: а) дядею чи тьотею; б) чоловіком чи дружиною; в) татом чи мамою?» 100% хлопчиків відповіли, що хочуть бути «татом», 40% з яких зазначили, що також хочуть бути «дядею». 100% дівчаток вказали, що хочуть бути «мамою», 20% з яких зазначили, що також хочуть бути «дружиною» (рис. 3).

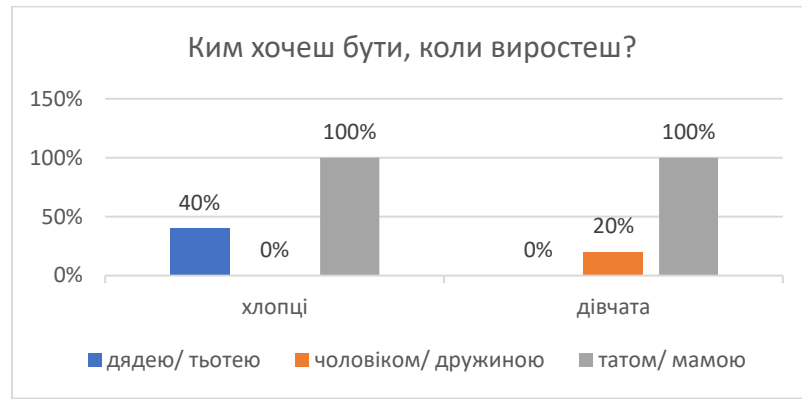

Рис. 3 – результати питання №3 за методикою В. Кагана

На запитання «Чи може бути так, що ввечері ти ляжеш спати хлопчиком (дівчинкою), а вранці прокинешся дівчинкою (хлопчиком)?» 60% хлопчиків відповіли, що вважають, що це неможливо, 20% проявили невпевненість у відповіді, і 20% зазначили, що це можливо, якщо захотіти. 60% дівчаток відповіли, що це можливо, 40% – заперечили (рис. 4).

Рис. 4 – результати питання №4 за методикою В. Кагана

На запитання «Як би це було можливо, ти хотів (ла) б заснути хлопчиком (дівчинкою), а прокинутися дівчинкою (хлопчиком)?» всі діти відповіли «ні».

На запитання «Чи знаєш ти, чим відрізняються хлопчики і дівчатка?» 80% дітей вказали, що хлопчики і дівчатка різні, 75% з яких змогли назвати відмінності між ними, а 25% – не змогли назвати відмінності; 20% дітей відповіли, що хлопчики і дівчатка однакові. Серед відмінностей 40% дітей назвали одяг, 40% – зачіски, 25% – іграшки (рис. 5).

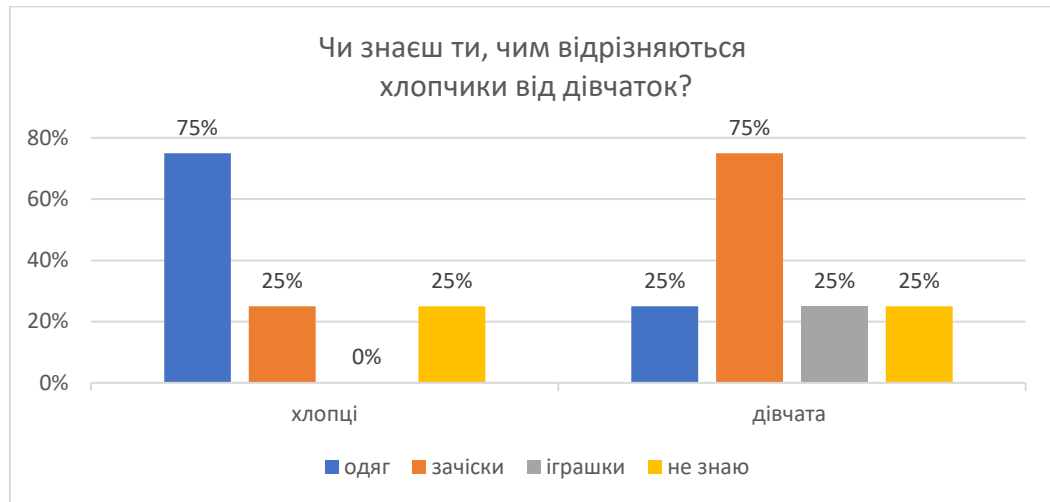

Рис. 5 – результати питання №6 за методикою В. Кагана

Отже, можемо зробити висновок, що для опитуваних хлопчиків найбільш привабливою є роль батька, а для дівчат – матері. Дані результати могли виникнути через вік дітей, оскільки в дошкільному віковому періоді батьки є найбільшим авторитетом для дітей, тому вони хочуть бути на них схожими.

Також відповіді більшості дітей з інтелектуальними порушеннями вказують на усвідомлення незмінності власної статі та небажання її змінювати.

Для того аби виявити сформовані гендерні стереотипи у дошкільників з порушеннями інтелекту нами було використано *методику А. Криворотько «Методика на гендерні стереотипи»*, яка складається з трьох запитань (Криворотько, 2024).

Запитання даної методики спрямовано на те, аби визначити, чи наявні у дошкільників з інтелектуальними порушеннями стереотипи щодо вибору іграшок, розподілу домашніх справ та різниці чоловічих і жіночих прав.

Надалі розглянемо результати методики А. Криворотько «Методика на гендерні стереотипи» (див. рис. 6 та рис. 7).

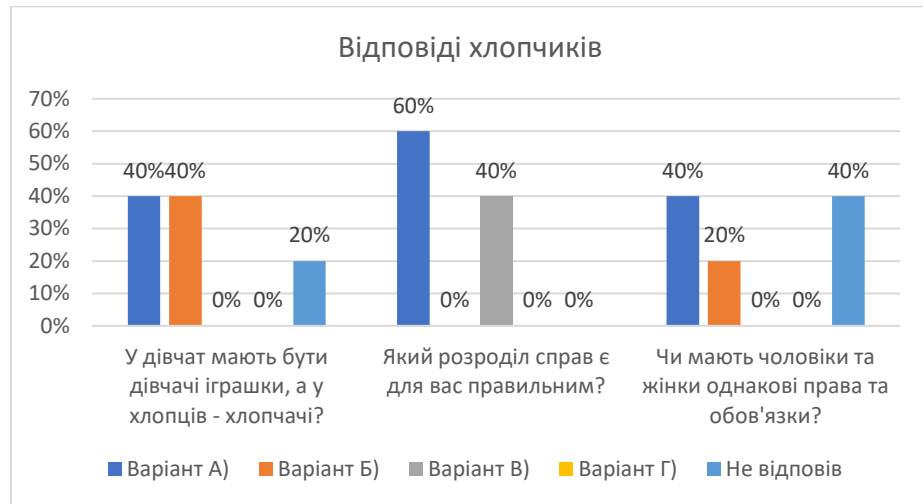

Рис. 6 – результати хлопчиків за методикою А. Криворотько

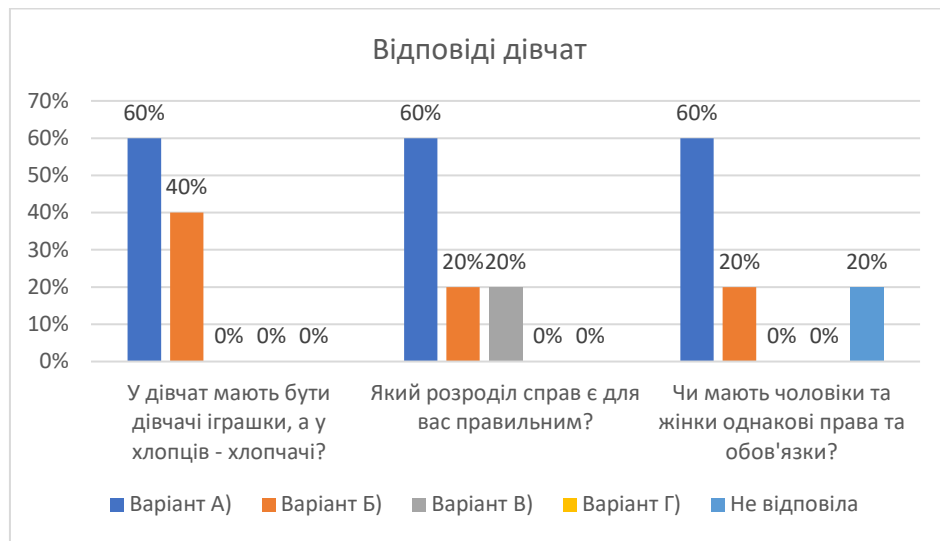

Рис. 7 – результати дівчаток за методикою А. Криворотько

Відповідаючи на запитання «У дівчат мають бути дівчачі іграшки, а у хлопців — хлопчачі?»: а) так; б) ні» 40% хлопчиків погодились із даним твердженням, 40% – не погодились і вважають, що можна грати чим захочеться та 20% не змогли відповісти на дане запитання. 60% дівчаток погодились із даним твердженням, 40% – не погодились і вважають, що можна гратися чим захочеться.

На запитання «Який розподіл справ є для вас правильним?» 60% хлопчиків зазначили, що їм подобається варіант а) – розподіл на «жіночу» та «чоловічу» справу, 40% відповіли, що їм більше подобається варіант в) – розподіл справ порівну. 60% дівчаток відповіли, що їм подобається варіант а) – розподіл на «жіночу» та «чоловічу» справу, 20% – варіант б) – «жінка – працює, чоловік –

домогосподар», і 20% відповіли, що їм більше подобається варіант в) – розподіл справ порівну.

На запитання «Чи мають чоловіки та жінки однакові права та обов'язки?» 40% хлопчиків відповіли, що вважають, що чоловіки та жінки мають однакові права та обов'язки, 20% – заперечили, і 40% не змогли відповісти. 60% дівчаток відповіли, що вважають, що чоловіки та жінки мають однакові права та обов'язки, 20% – заперечили, і 20% не змогли відповісти.

Проаналізувавши відповіді кожної дитини, ми визначили відсоток дітей, які є незалежними від стереотипів, незалежними з одним наявним стереотипом, з частковим проявом стереотипів (з двома обраними стереотипами), а також зі сформованими гендерними стереотипами. Пропонуємо ознайомитися з результатами (див. рис. 8).

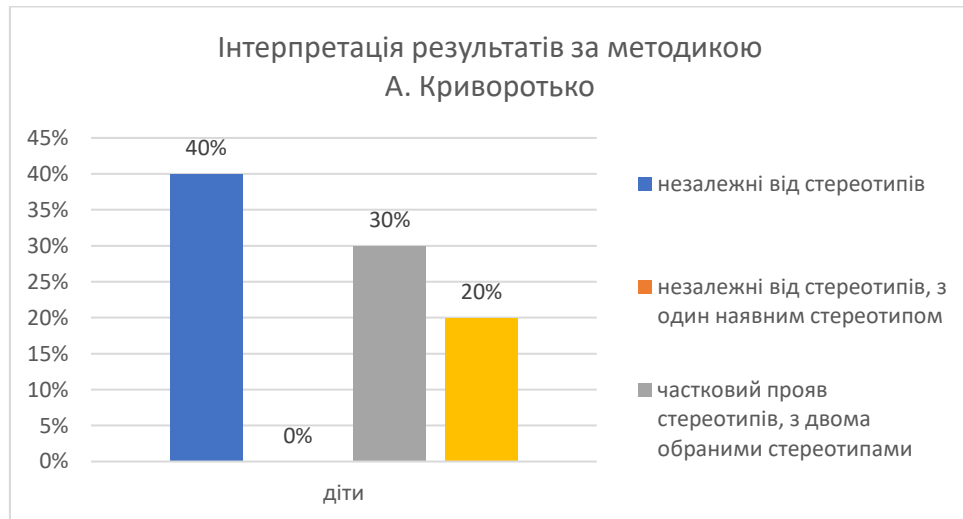

Рис. 8 – інтерпретація результатів за методикою А. Криворотько

Отже, дана статистика показує, що 40% опитуваних дошкільників з інтелектуальними порушеннями є незалежними від стереотипів; 30% дітей мають частковий прояв стереотипів, серед яких наявні стереотипи щодо відповідності іграшок до статі, а також розподілу обов'язків між чоловіками та жінками; 20% опитуваних дітей мають сформовані гендерні стереотипи щодо відповідності іграшок до статі, розподілу обов'язків та рівності прав між чоловіками та жінками; серед опитуваних дошкільників з інтелектуальними порушеннями було виявлено 10% дітей, у яких визначити рівень сформованості

гендерних стереотипів за даною методикою неможливо, оскільки вони не змогли відповісти на більшу частину запитань.

Аналізуючи дані результати, можемо зробити висновок, що у більшості дітей (як дівчат, так і хлопців) наявні сформовані гендерні стереотипи щодо відповідності іграшок до статі, розподілу обов'язків та рівності прав між чоловіками та жінками.

В рамках проведення даної методики додатково було розроблено та проведено діагностичну бесіду на тему «Чи має одяг гендер?».

Для наочності, цікавості та досконалості отриманих результатів на початку було запропоновано зіграти в гру «Обери гардероб для Сергійка та Оленки». Перед кожною дитиною розкладались 2 аркуші паперу (на одному посередині зображений хлопчик, на іншому – дівчинка) з однаковими наборами одягу (рис. 9–10).

Рис. 9 – Сергійко та його набір одягу

Рис. 10 – Оленка та її набір одягу

Після цього дітям пропонувалось обвести ті елементи одягу, які, на їх думку, можуть одягти Сергійко та Оленка, щоб піти до дитячого садочка.

Під час проведення гри «Обери гардероб для Сергійка та Оленки» усі діти зазначили, що *«плаття, спідницю та босоніжки»* може одягти тільки Оленка, водночас *«сорочку, джинси та кросівки»* може одягати і Сергійко, і Оленка. Дані результати свідчать про наявність у дітей гендерних стереотипів щодо того, що *«хлопчики не можуть носити спідниці та плаття»*. Надалі цей висновок підкріплюється, оскільки на запитання типу *«Чому ви не обрали плаття, спідницю та босоніжки для Сергійка?»* усі діти відповідали: *«Бо він хлопчик, хлопчики таке не одягають»*.

Після практичної діяльності ми опитали дітей щодо того, чим вони керувались, коли обирали певні елементи одягу, а також чому не обрали інші варіанти.

На запитання *«У яких випадках хлопці можуть одягнути спідниці, сукні?»* усі діти відповіли, що таких випадків не буває.

На запитання *«Чим відрізняється жіночий одяг від чоловічого?»* жоден з опитуваних хлопчиків не зміг дати відповідь. Дівчата відзначили, що жіночий одяг є більш *«різнобарвним»* та *«гарним»*.

У результаті проведеної діагностичної бесіди можемо зробити висновок, що дошкільники з інтелектуальними порушеннями, які брали участь у дослідженні, мають сформовані гендерні установки щодо вибору одягу представникам різних статей.

Для того, щоб дослідити вплив гендерних стереотипів на особистісний розвиток, бажання та інтереси у дошкільників з порушеннями інтелекту, було проведено методичку *«Гендерні стереотипи у світі професій»* І. Каракай.

Метою застосування даної методички було виявлення сформованих гендерних стереотипів щодо професійної сфери у групі дітей.

Під час проведення методички перед дітьми по черзі відповідно до номера запитання розкладалися роздруківки з ілюстративними підказками, які було пов'язано з заданою професією.

Було задано навідні запитання, під час яких діти повинні були визначити елементи якої професії представлено на зображенні. Після цього дітям пропонувалось відповісти на запитання, пов'язані з можливістю представників

чоловічої та жіночої статі реалізовувати себе в тій чи іншій професійній сфері, а саме:

1. Хто може працювати на пожежній станції?
2. Хто може працювати у школі?
3. Хто може працювати в автомайстерні?
4. Хто може працювати в ательє?
5. Хто працює важче?
6. Хто краще керує робочим процесом (обіймає високі посади)?
7. Ким би ви хотіли працювати, коли станете дорослими?

У запитаннях під номером 1–6 варіанти відповідей були: а) чоловік; б) жінка; в) обидва.

Запитання №7 мало відкритий характер (не обмежувався вибір професій тільки представленими чотирма).

Результати останнього запитання («Ким би ви хотіли працювати, коли станете дорослими?») фіксувалися задля виявлення впливу гендерних стереотипів на власні бажання та вподобання дітей.

Ознайомимося з результатами даної методики (див. рис. 11).

За результатами методики, 70% опитуваних дітей з інтелектуальними порушеннями вважають, що на пожежній станції працюють чоловіки; 60% дітей вважає, що у школі зазвичай працюють жінки, в автомайстерні – чоловіки; 50% дітей надають перевагу тому, що в ательє можуть працювати як чоловіки, так і жінки; 50% опитуваних дітей вважає, що чоловіки працюють важче за жінок, 30% вважають, що обидві статі в рівних умовах і докладають однакову кількість зусиль; на запитання «Хто краще керує робочим процесом?» 40% дітей надали перевагу відповіді «чоловік», 30% – «жінка», та 30% – «обидва».

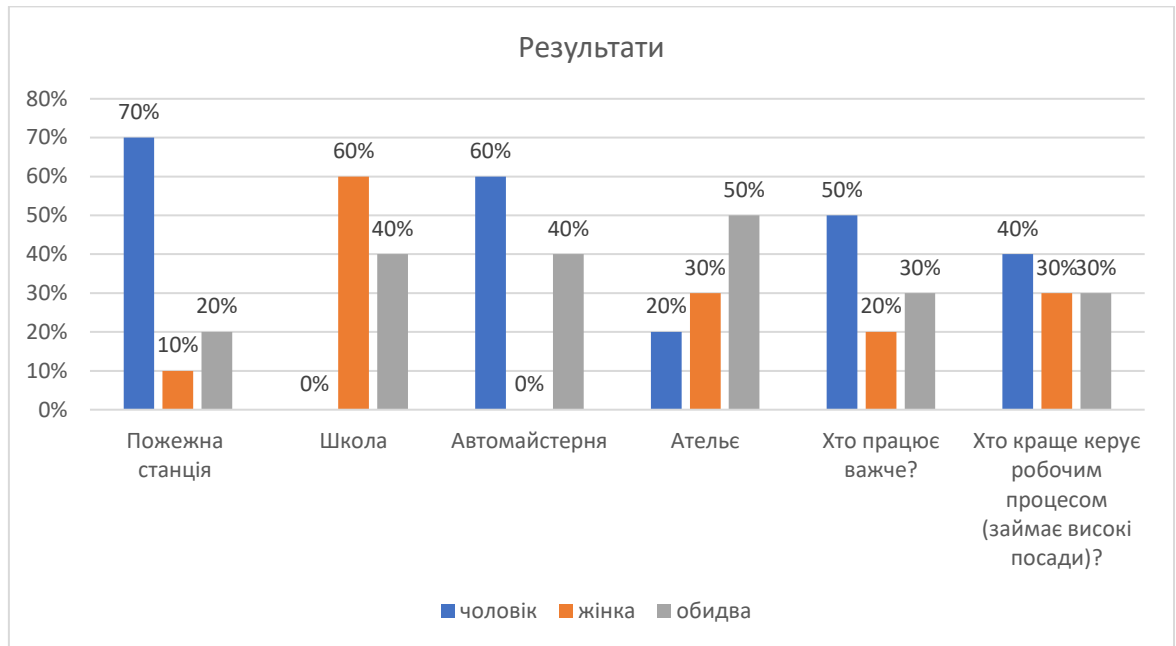

Рис. 11 – результати за методикою І. Каракай

Аналізуючи дані результати, можемо відслідкувати, що у більшості дітей наявне стереотипне уявлення про роль чоловіка та жінки щодо роботи на пожежній станції, школі та автомайстерні. Щодо інших сфер діяльності, то в даних випадках діти в основному притримувались нейтралітету.

Також було зафіксовано відповіді дітей на запитання «*Ким би ви хотіли працювати, коли станете дорослими?*». 20% хлопчиків відповіли, що хотіли б бути будівельниками, 40% – поліцейськими, 20% – кухарями, та 20% не взяли участь в даному опитуванні. 20% дівчат надали перевагу поліцейській діяльності, 20% сказали, що хочуть бути виховательками, та 60% – лікарками.

Ми опитали дітей, чому саме вони обрали дані професії, більшість відповідей були формату «Тому що я хочу рятувати людей / допомагати людям». Дані відповіді надали нам підстави вважати, що наявність певних професійних гендерних стереотипів не впливає формування власних бажань дітей з інтелектуальними порушеннями.

Було підрахована кількість відповідей (к.в.) дітей на запитання, результати яких продемонстрували рівень сформованих гендерних стереотипів у групі дошкільників щодо професій відповідно до певної статі.

Відповідно, нами було встановлено три рівні сформованих гендерних стереотипів, а саме:

К.в. 6–7 – високий рівень сформованих професійних гендерних стереотипів.

К.в. 3–5 – середній рівень сформованих професійних гендерних стереотипів.

К.в. 1–2 – низький рівень сформованих професійних гендерних стереотипів.

Відповідями, які вказували на наявність стереотипів, були: 1) б; 2) б; 3) б; 4) б; 5) а; 6) а.

Відповідями, які вказували на відсутність стереотипів, були: 1) а та в; 2) а та в; 3) а та в; 4) а та в; 5) б та в; 6) б та в.

Отже, за нашими дослідженнями, дана група дітей з інтелектуальними порушеннями має гендерні упередження щодо професійної діяльності жінки на пожежній станції, автомайстерні, а чоловіка – у школі. Також більша кількість дітей неоднозначно відповіла на запитання «*Хто працює важче?*», що надає нам підстави вважати, що дані діти мають певні упередження щодо професійного навантаження чоловіків та жінок в одній сфері діяльності.

Зважаючи на це, було встановлено показник к.в. 4, відповідно дана група дітей з інтелектуальними порушеннями має середній рівень сформованих професійних гендерних стереотипів.

Окрім проведених методик, було здійснено аналіз діяльності та взаємодії дошкільників з порушеннями інтелекту з оточуючими, а також встановлення характеру впливу гендерних стереотипів на міжособистісну взаємодію з представниками своєї та протилежної статі цих дітей за допомогою *методу спостереження*.

Метою даного спостереження було визначення особистісних рис та характерних дій дітей, які свідчать про наявність у них гендерних стереотипів в процесі ігрової, навчальної та міжособистісної діяльності.

Відповідно, об'єктом спостереження виступали ігрова, навчальна та міжособистісна діяльність дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Спостереження за ігровою діяльністю дітей з інтелектуальними порушеннями дало змогу встановити, що руховій активності надають перевагу

більшою мірою хлопці, ніж дівчата. Лідерські якості, підпорядкування та ініціативність в основному транслиували як хлопці, так і дівчата, залежно від свого темпераменту та характеру. Під час вибору іграшок хлопці надавали перевагу машинкам, конструкторам та роботам, водночас дівчата – лялькам та кухонним наборам, що може свідчити про підтвердження раніше виявлених гендерних стереотипів під час проведення методик.

Спостереження за навчальною діяльністю дітей з інтелектуальними порушеннями дало можливість встановити, що майже всі діти прагнуть до охайності в роботі, намагаються проявляти зосередженість, уважність та активність під час занять.

Спостереження за міжособистісною діяльністю дітей з інтелектуальними порушеннями дало змогу встановити, що цим дітям властива тенденція до гендерної сегрегації (прагнення дітей однієї статі проводити час разом). Також більшість з дітей проявляє емпатію у взаємодії одне з одним і намагається допомогти у подоланні труднощів.

Також важливо зазначити, що впродовж усього періоду спостереження ніхто з дітей не демонстрував зневажливого ставлення до представників протилежної статі, що може свідчити про зародки гендерної толерантності.

Результати даного спостереження допомогли нам встановити відповідність усних відповідей дітей під час проведення методик з реальною гендерною ситуацією, яка прослідковується в практичній діяльності дошкільників з порушеннями інтелекту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи результати трьох методик та спостереження, як висновок, зазначаємо, що у даної діагностованої групи дітей, рівень засвоєння гендерних стереотипів є високим, оскільки кожен з етапів дослідження показав наявність сформованих гендерних стереотипів.

Отже, в ході проведення емпіричного дослідження у групі з 10 дітей віком 4–5 років з порушенням інтелектуального розвитку легкого ступеня було визначено, що у більшості дітей наявні сформовані гендерні стереотипи, які пов'язані із зовнішнім виглядом хлопчиків та дівчаток (одяг, зачіски), ігровою

діяльністю (вибір іграшок відповідно до статі), розподілом обов'язків чоловіків та жінок в побуті та у професійній діяльності.

Своєю чергою проведене спостереження за діяльністю дошкільників з інтелектуальними порушеннями підтвердило наявність у них зазначених стереотипів. На противагу цьому дане дослідження показало, що незважаючи на наявність сформованих гендерних стереотипів у більшості дітей даної групи їх міжособистісна взаємодія не страждає. Діти виявляють повагу та турботу одне до одного.

Перспективи подальших досліджень полягають у створенні для фахівців-дефектологів практичної бази щодо корекційної роботи у напрямі подолання негативних наслідків гендерних стереотипів у дітей дошкільного віку із порушеннями інтелектуального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кікінежді, О. М., Говорун Т. В., & Міщенко О. О. (2011). Гендерне виховання дошкільнят: навчальний посібник. Тернопіль, Вид-во: Навчальна книга – Богдан. 192 с.
2. Карпенко, К. (2016). Вплив гендерних стереотипів на сучасні ідентифікаційні процеси. *Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Тернопіль, 5-7 жовт. 2016). Тернопіль. С. 49–51.
3. Kryvorotko, A. (2023). Model of formation of gender education of students with intellectual disabilities. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 1 (109). С. 7–33.
4. Шибінська, М. (2002). Формування гендерних стереотипів у педагогічному процесі. *Проблема професійної підготовки вчителя школи майбутнього*: Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Мелітополь 30–31 жовт., 2001). Мелітополь. Т. 1. С. 145–147.
5. Янкович, О. (2020). Гендерні особливості формування впевненості в собі у дітей старшого дошкільного віку. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції*: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 10–11 верес. 2020). Тернопіль. С. 275–277.
6. Бутенко, О., & Зубко О. (2023). Моніторинг вихованості гендерної толерантності у дітей старшого дошкільного віку: теорія і методика виховання. *Наукові інновації та передові технології*. Серія: № 6(20). С. 428–435.

7. Велика, О., Гарагуля, К., & Гнізділова, О. (2020). Особливості формування гендерної толерантності у дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі*: зб. наук. праць. Полтава. Вип. 4. С. 46–51.
8. Грубі, Т. (2018). Основні підходи до визначення гендерної толерантності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. Серія: № 2. С. 99–107.
9. Мотуз, Т. (2015). Гендерна толерантність: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Серія: №8(52). С. 361–372.
10. Руденко, Е. (2017). Педагогічні умови і засоби формування гендерної толерантної поведінки. *Перші спроби пошуку в науковому просторі*: Збірник матеріалів XV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Особливості організації життєдіяльності дитини у сучасному дошкільні» (Умань, 27 квіт. 2017). Умань. С. 147–149.
11. Лісневська, А. (2009). Особливості гендерної ідентичності дошкільників та її прояви в іграх. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Серія: Психологічні науки : зб. наук. праць / гол. ред. Носко М.О. Чернігів: ЧДПУ. Вип. 68. С. 73–77.
12. Криворотько, А.О. (2024). Формування гендерної вихованості учнів з порушеннями інтелектуального розвитку середнього шкільного віку: дис... PhD : 016 / Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України. Київ. 202 с.

REFERENCES

1. Kikinezhdi, O. M., Hovorun, T. V., & Mishchenko, O. O. (2011). *Genderne vykhovannia doshkilniat: navchalnyi posibnyk* [Gender education of preschool children: a teaching manual]. Ternopil, Vyd-vo: Navchalna knyha – Bohdan. 192 p. [in Ukrainian].
2. Karpenko, K. (2016). *Vplyv gendernykh stereotypiv na suchasni identyfikatsiini protsesy* [The influence of gender stereotypes on modern identification processes]. *Rivnist, liderstvo, spilkuvannia v yevropeiskykh prahnenniakh ukrainskoi molodi: gendernyi dyskurs: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Ternopil, 5-7 zhovt. 2016). Ternopil. P. 49–51. [in Ukrainian].
3. Kryvorotko, A. (2023). Model of formation of gender education of students with intellectual disabilities. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*. No. 1 (109). P. 7–33. [in English].
4. Shybinska, M. (2002). *Formuvannia hendernykh stereotypiv u pedahohichnomu protsesi* [Formation of gender stereotypes in the pedagogical process]. *Problema profesiinoi pidhotovky vchytelia shkoly maibutnoho: Zbirka materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Melitopol 30-31 zhovt., 2001). Melitopol. Vol. 1. P. 145–147. [in Ukrainian].

5. Yankovych, O. (2020). Genderni osoblyvosti formuvannia vpevnenosti v sobi u ditei starshoho doshkilnogo viku [Gender characteristics of self-confidence formation in older preschool children]. *Suchasni stratehii gendernoi osvity v umovakh yevrointehratsii: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii* (Ternopil, 10–11 veres. 2020). Ternopil. P. 275–277. [in Ukrainian].
6. Butenko, O., & Zubko, O. (2023). Monitorynh vykhovanosti hendernoi tolerantnosti u ditei starshoho doshkilnogo viku: teoriia i metodyka vykhovannia [Monitoring the upbringing of gender tolerance in children of senior preschool age: theory and methods of upbringing]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii*. Ser.: No. 6(20). P. 428–435. [in Ukrainian].
7. Velyka, O., Harahulia, K., & Hnizdilova, O. (2020). Osoblyvosti formuvannia hendernoi tolerantnosti u ditei doshkilnogo viku [Peculiarities of the formation of gender tolerance in preschool children]. *Doshkilna osvita u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori: zb. nauk. prats. Poltava. Iss. 4*. P. 46–51. [in Ukrainian].
8. Hrubı, T. (2018). Osnovni pidkhody do vyznachennia hendernoi tolerantnosti [Main approaches to defining gender tolerance]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii*. Ser.: No. 2. P. 99–107. [in Ukrainian].
9. Motuz, T. (2015). Henderna tolerantnist: sotsialno-pedahohichnyi aspekt [Gender tolerance: socio-pedagogical aspect]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*. Ser.: No.8(52). P. 361–372. [in Ukrainian].
10. Rudenko, E. (2017). Pedahohichni umovy i zasoby formuvannia hendernoi tolerantnoi povedinky [Pedagogical conditions and means of forming gender-tolerant behavior.]. *Pershi sproby poshuku v naukovomu prostori: Zbirnyk materialiv XV Vseukrainskoi studentskoi naukovopraktychnoi konferentsii «Osoblyvosti orhanizatsii zhyttiediialnosti dytyny u suchasnomu doshkilli»* (Uman, 27 kvit. 2017). Uman. P. 147–149. [in Ukrainian].
11. Lisnevskaya, A. (2009). Osoblyvosti hendernoi identychnosti doshkilnykiv ta yii proiavy v ihrakh [Peculiarities of gender identity of preschoolers and its manifestations in games]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni T.H. Shevchenka*. Ser.: *Psykholohichni nauky : zb. nauk. prats / Ed. Nosko M.O.* Chernihiv: ChDPU. *Iss. 68*. P. 73–77. [in Ukrainian].
12. Kryvorotko, A. (2024). Formuvannia gendernoi vykhovanosti uchniv z porushenniamy intelektualnogo rozvytku serednoho shkilnogo viku [Formation of gender education of children with intellectual disabilities of middle school age]: PhD thesis. Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. Kyiv. 202 p. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 8.06.2025 р.